

хана Батия. Таким чином, освоєння цієї частини карпатського регіону слід пов'язувати із переміщеннями населення переважно з Наддніпрянщини від натиском степовиків.

Ще один район концентрації культових осередків пов'язаний з княжим Перемишлем, на південний схід від якого в околицях Самбора (тепер м. Старий Самбір Старосамбірського р-ну Львівської обл.), згаданого у стародавньому списку «волинських» (тобто галицько-волинських) міст у Воскресенському літописі [2, с. 240]. Він відомий як церковний центр, що мав традиції окремого єпископства, навколо нього знаходився ряд монастирів, особливо відомий з мощами св. Онуфрія [3]. Його археологічне вивчення теж започатковане експедицією Львівського історичного музею під час польового сезону 1973 р. Тоді Р.С. Багрій досліджував місце розташування княжого монастиря у Лаврові.

До слабо вивчених культових осередків Східного Прикарпаття наразі належить знаменитий Угорницький Спасо-Преображенський монастир в урочищі «Новосілки» (околиці смт. Отинія Коломийського району).

Таким чином, адміністративно-культові осередки Східного Прикарпаття ще належить детально досліджувати. Їх вірна інтерпретація значно доповнить знання про ранні етапи заселення гірської частини Східного Прикарпаття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полное собрание русских летописей изданное по высочайшему повелению Императорскою археографическою коммисією.– Т. 2. Ипатьевская летопись.– Изд. 2-е.– М., 1908.– 936 с.
2. Полное собрание русских летописей...– Т.7. Летопись по Воскресенскому списку. – СПб, 1856. – 345 с.
3. Крип'якевич І. Княжий Самбір і Самбірська волость // Літопис Бойківщини, 1938. – № 10. – С. 26–32.
4. Рожко М. Ф. Тустань – давньоруська наскельна фортеця.– К.: Наук. думка, 1996.– 240 с.
5. Сулик Р. Скельний монастир у Розгірчі на Стрийщині // Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. – Львів, 1995. – С. 108–111.
6. Терський С. В. З історії дослідження археологічно-архітектурної пам'ятки «Скелі Довбуша» в с. Бубнице на Прикарпатті // Per aspera ad astra: до 100-річного ювілею відомого археолога Бориса Тимошука. Тези доповідей Міжнародної наукової семінару конференції (Чернівці, 8 квітня 2019 р.). – Чернівці: ЧНУ, 2019. – С. 103–105.

Анна ШЕЛЯКІНА
(Львів, Україна)

КЛАСИЦИЗМ В МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ В СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ XVIII - ПЕРШОЇ ПОЛ. XIX СТ.

Історичні зміни які відбулись в останній третині XVIII ст. істотно позначились на мистецьких процесах в Україні. Після другого поділу Речі Посполитої у 1793 р. більша частина українських земель ввійшла до складу Російської імперії, а західні землі – Східна Галичина, Північна Буковина та Закарпаття відійшли до Австрійської імперії.

Розвиток українського мистецтва кінця XVIII першої половини XIX ст. відбувається у стилі класицизму. «Класицизм (від лат. classicus — зразковий) – це напрям у мистецтві, який характеризувався наслідуванням зразків античного мистецтва, оскільки воно вважалось класичним

та ідеальним». В Україні впровадження класицизму здійснювалось через три великі центри: Петербург, Варшаву та Відень, а сам стиль існував до середини 19 століття.

Архітектура

«В розвитку класицизму в Україні можна визначити три етапи: становлення стилю (1770 – до кінця 1790 років); його зрілість (1800- 1830 роки) й занепад (1830-кінець 1850 років).» [4, с.14]. На першому етапі відбувається перехід від попереднього, пануючого мистецького стилю бароко до класицизму. Таким чином, архітектурні ансамблі доби бароко мали суцільний, закритий вигляд. «Замок феодала, центральна частина міста і комплекси монастирських будівель відокремлювалися валами або стінами» [4, с.14]. А вже за часів класицизму поширюється відкритий характер композиції ансамблів площ, вулиць і окремих комплексів розміщених на околицях міст чи в сільських місцевостях. Це добре спостерігається у палацово-парковому будівництві. Палаці проектувалися із обов'язковим високомистецьким парковим оточенням, що підкреслювало красу архітектури класицизму. Тут діяв контраст симетрії й асиметрії, а також порядку та природної стихії. На території теперішньої Хмельницької та Вінницької областей палацове будівництво було доволі активним. В місті Тульчин окрасою класицизму є палац Станіслава Потоцького. Це двоповерховий палац, він повернутий обличчям до міста та збудований у 1782 році. Тульчинський палац є найбільшим палацовим комплексом в Україні.

Головним напрямом наступного етапу в архітектурі класицизму стало будівництво нових міст й міських ансамблів. Міські центри переважно забудовувалися адміністративними спорудами. Тут стильові норми класицизму виражалися у стриманості загального вигляду будівель, а також обмеженням декоративних елементів. Це привело до певної єдності стилю забудови вулиць і площ. Прикладом міста, який будувався за цілеспрямованим задумом, стала Одеса, генеральний план якої почали втілювати в 1794– 1814 роках. Забудова тих років визначила архітектурний вигляд міста, що формувався під впливом Петербурга. Серед споруд Одеси слід виділити Одеський театр 1809 р.

На третьому етапі у містах поширилось багатопверхове будівництво, збільшувалась кількість промислових підприємств та учбових закладів. Більш інтенсивна забудова міст сприяла поступовому занепаду класицизму та його відхід від використання форм античності.

Скульптура

Архітектура класицизму вимагала нового пластичного декору будівель, зміни тематики і сюжетів скульптури, зокрема поширення античних мотивів. «В цей час в Україні поширились різні види скульптури: міський монумент, меморіальна, садово-паркова й монументальна декоративна скульптура, а також скульптурний портрет» [4, с.54]. Професійно підготовлених скульптурних майстрів в Україні майже не було, таким чином відзначилися народні майстри. Вони переважно працювали різьбярями іконостасів, виготовляли статуї для парків і садів. Народні майстри оздоблювали архітектуру. У кожному місті або містечку був свій власний прославлений майстер. Народні майстри працювали з різними матеріалами, найчастіше використовували дерево. Винятковим зразком такого мистецтва є скульптурна композиція «Самсон, що роздирає левові пащу», яка була встановлена в Києві на Контрактовій площі приблизно у 1809 році. Творчість народних майстрів досить мало досліджена. Автори багатьох скульптур початку ХІХ ст. залишаються невідомими. Проте відомо, що народні майстри оздоблювали скульптурами чимало церков, монастирів, поміщицьких маєтків і садиб.

Найвидатнішим представником високого класицизму в скульптурі був виходець з України Іван Мартос. «За захоплення античним мистецтвом сучасники називали Мартоса «Фідієм дев'ятнадцятого століття». Низка створених ним пам'ятників призначалась для українських міст.» [3, с.123]. До найкращих його досягнень належить пам'ятник Дюку де Рішельє в Одесі. Цей

пам'ятник чудово поєднаний з архітектурними спорудами, які розташовувались півколом на площі, а також із знаменитими одеськими сходами та Приморським бульваром.

Малярство

Наприкінці XVIII ст. в українському образотворчому мистецтві розвиваються елементи нового стилю – класицизму. Він не досягнув значного розвитку й не вирізнявся оригінальними рисами, проте дав початок новим жанрам, серед яких найпопулярнішим став портрет. Дмитро Левицький та Володимир Боровиковський піднесли український портретний жанр до європейського рівня. Їхня творчість вирізнялась свободою думки. Цикл портретів вихованок Смольного інституту — це справжній шедевр тогочасного портретного малярства. У Женевському музеї зберігається мальований Д. Левицьким портрет відомого французького філософа та енциклопедиста епохи просвітництва Д. Дідро. У цілому Левицький спортретував ледве не всіх помітних представників свого часу. Володимир Боровиковський у портретах свідоме ставлення до життя, він зберіг піднесений погляд на людину і захоплення реальною природою. Одночасно з цим у ранніх творах художника відчутний вплив світського мистецтва та знайомство з новою системою малярства- це олійна техніка, зеленуваті тіні, прозорість тону. У його образах з'являлись представництво і героїчність, монументальність і деяка сухуватість виконання. Стиль Боровиковського можна було охарактеризувати як урочистий і суворий водночас. Він малював переважно поясні зображення з простим і відкритим поглядом на людину. Д. Левицький і В. Боровиковський хоч і проживали у Петербурзі не поривали зв'язків з Україною. Творчість В. Боровиковського в Україні, а саме ранні та пізні його портрети, зберігались у багатьох збірках, їх наслідували, щоправда уже без високих ідей класицизму.

Музика і драматургія

У музиці в другій половині XVIII століття на зміну одночасному партесному концерту доби бароко приходить циклічний духовний концерт класицизму. Засновником жанру духовного хорового концерту в українській музиці був композитор і співак Максим Березовський. Він виступає як перший вітчизняний композитор, що успішно освоює оперний та інструментальний жанр. Опера «Демофонт» і «Соната для скрипки та чембало» стали першими зразками музично-театрального і камерно-інструментального жанрів в українській музиці. До хорових творів композитора відносились концерти та літургії. Серед найпопулярніших церковних творів Березовського є четверта частина з літургії «Вірую». У духовному хоровому концерті «Не отвержи мене во время старости» найяскравіше виявляється зв'язок з українською народною піснею й традицією київських церковних співів. Далі структурні принципи хорових концертів Максима Березовського розвинули Дмитро Бортнянський та Артем Ведель. Музичне мистецтво Д. Бортнянського сформувалось на основі західноєвропейського класицизму у поєднанні з нотками української народної пісні. Найкращі хорові концерти Д. Бортнянського втілюють у собі глибокі філософські ідеї, сповнені драматизму та навіть скорботи тому вони і сьогодні звучить у багатьох країнах світу.

Митцем, який писав виключно сакральну хорову музику був український композитор, хоровий диригент, співак та педагог Артем Лук'янович Ведель. У своїй творчості композитор розвивав багатовікові традиції української хорової культури. Головною темою його концертів було оспівування любові, милосердя, сили духу віруючої людини, яка долає перешкоди ворога. Прикладом є «Я кликав Господа в горі своєму».

З кінця XVIII ст. в Україні поширюється діяльність так званих аматорських театрів. Насамперед це Полтавський театр під керівництвом І. Котляревського, де вперше були представлені ним шедеври національної драматургії: «Наталка Полтавка» і «Москаль чарівник», а також п'єси українського класика Г. Квітки-Основ'яненка: «Сватання на Гончарівці» та трилогія «Шельменко».

Не менш важливим для українського театрального мистецтва був домашній театр Д. Трощинського в Кибинцях на Полтавщині. Він увійшов в історію під назвою «Українські Афіни».

ЛІТЕРАТУРА

1. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навч. посіб. / за ред. О.П. Рудницької ; Мін-во освіти України, Академія педагогічних наук України. – Київ, 2000. – 208 с.
2. Історія української культури. Ч.І: навч. пос. / Т.І. Сідлецька. - Вінниця: ВНТУ, 2016. –119 с.
3. Українське мистецтво: Навч. посібник.у 3 ч./ Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. – Л.: Світ, 2005. – 268 с.
4. Історія українського мистецтва : у 6-х томах / Голов. ред. кол.: М. П. Бажан. – Т. 4, Кн. 1. – Київ, 1969. – 363 с.